

A NAGY HÁBORÚ

Egy tragikus lovasroham emlékezete

Prohászka László

A BUDAPEST 2005. évi augusztusi számában adtunk hírt arról, hogy a Hadtörténeti Múzeum épületének belső udvarra néző falán 2004 nyarán felállították a gorodoki lovasroham 1945 után lebontott első világháborús emlékművének bronz domborművét. Az intézet azonban nem elégedett meg ezzel a gesztussal: a közelmúltban felavatták a korabeli fényképek alapján rekonstruált emlékművet.

Az emlékmű avatása 1929-ben

Az első világháborút követően számos emlékművet állítottak Magyarországon, ezek között több olyan is volt, amely konkrét csatában elesett hősi halottak előtt tisztelgett.

Ilyen volt a gorodoki lovasroham emléktáblája, amelyet a VIII. kerület, Kerepesi út 49. szám alatti huszárlaktanya udvarán avattak 1929-ben.

Az első világháborúban az Osztrák–Magyar Monarchia huszárezredeit már a hadműveletek korai szakaszában, 1914 nyarán jelentős veszteségek érték a keleti fronton. A galíciai hadszíntéren 1914. augusztus 17-én lezajlott gorodoki csatában a magyar királyi 5. honvéd lovas hadosztály kötelékébe tartozó 23. lovasdandárt nyílt területen támadásra vezényelték az oroszok kiépített állásaival szemben. Az ellenség egészen közel engedte a huszárokat, majd a rejtett gépfegyverekkel óriási pusztítást végeztek a rohamozók soraiban. *„Ez a háború első heteiben talán könnyelműen és elhamarkodottan vállalt katasztrofális lovasbravúr olyan lelki megrázkódtatással járt, hogy a huszárság sok évszázados történetének szinte tragikus utolsó fejezetévé vált”* – írta 1973-ban megjelent Huszárok című könyvében Nagyrévi-Neppel György. A gorodoki rettenetet tetézték az ezt követő rendezetlen visszavonulás éjszakáján a közeli Satanov községben bekövetkezett újabb jelentős veszteségek.

A meggondolatlan attak

A tragédiához komoly katonai vezetési hibák is hozzájárultak. A katasztrófát az 5. lovashadosztály parancsnoka, *Froreich Ernő* altábornagy sem élte túl. (Ma is él olyan verzió, hogy öngyilkos lett, de a korabeli orvosi vizsgálat szerint ellenséges golyó okozta a halálát).

A gorodoki lovasroham domborműves tábláját a Kerepesi úti huszárlaktanyában a bejárat közelében helyezték el. A fekvő téglalap alakú bronz relief mészkőből faragott, timpanonos keretben állt a főépület falán. Maga a dombormű vágató huszárokat ábrázol. Az előtérben a rohamot kivont karddal vezető tisztet trombitáját hátrafelé fordulva fújó, nyargaló huszár követi. A mögöttük, illetve a háttérben lovagló huszárok közül többen golyótól találva hanyatlanak le a lóról. A 170×105 centiméteres méretű bronztábla

Koszorúzás 1941-ben

alsó részén két sorban a következő szöveg olvasható:

A • ZENGŐ • KÜRTSZÓ • RÉGEN •
 ELVIHARZOTT • S • LEGENDÁK •
 ÓRZIK • MÁR • A • HŐSI • HARCOT
 • A • MELYNEK • HÍRE • SZÁJRÓL •
 SZÁJRA • JÁR / HOGY • TÚZÖN •
 POKLON • VIRTUSÁBAN • ÉGVE •
 VÉRES • CSATÁKBÓL • EGYENEST •
 AZ • ÉGBE • SZÁGULDOTT • EGYKOR
 • A • MAGYAR • HUSZÁR.

A felirat szerzője a Pesti Hírlap 1929. augusztus 18-i cikke szerint Gyula diák, azaz a két világháború közötti korszak népszerű írója, vitéz *Somogyváry Gyula* (1895–1953) volt. A bal alsó részen a *Manno Miltiades*, jobb oldalon a *Nemes György / 1929* szignó utal az alkotók nevére.

Az emlékjelet 1929. augusztus 17-én, a tragédia 15. évfordulóján avatták fel, ünnepléses körülmények között. Beszédet *József királyi herceg* egykori tábornagy mondott, Budapest székesfőváros nevében *dr. Czebe Jenő* tanácsos, az egykori magyar királyi 5. honvéd lovas hadosztály tisztikara nevében gróf *Bissingen-Nippenburg Nándor* nyugalmazott tábornok koszorúzott. Minden évben katonai tiszteletadással koszorúzták az évfordulón.

Az alkotók

A mű tervét tehát *Manno Miltiadesz* (1879–1935) készítette. Ő egyéves önkéntesi szolgálatát 1903–1904-ben a császári és királyi brassói 2. huszárezrednél teljesítette, majd szegedi 3. honvéd huszárezred tartalékalományába került. Igazi sportember volt: 1901-ben és 1902-ben a hazai labdarúgó bajnokság gólkirálya, a

BTC bajnokcsapatának tagja. Evezésben és gyorskorcsolyázásban egyaránt négyszeres magyar bajnok. 1912-ben evezésben indult a stockholmi olimpián. E mellett sikeres grafikus, festő és plakáttervező, később éremművészettel is foglalkozott.

Az első világháborúban népfelkelő huszártisztként a magyar királyi budapesti 1. honvéd huszárezred állományában teljesített szolgálatot. Végigharcolta a világháborút, 1914 augusztusában maga is részt vett a gorodoki hadműveletekben. Az 1932-es Los Angeles-i olimpia művészeti versenyén *Birkózók* című kispasztikájával ezüstérmét nyert. Ezt követően már nemcsak tervezte, hanem maga mintázta a császári és királyi 16. huszárezrednek a debreceni megyeháza falán 1932-ben felavatott domborműves emléktábláját, továbbá a 7. honvéd huszárezred 1935-ben Pápán felállított emlékművét. Utóbbi bronz domborműven – némileg módosított kompozícióval – ugyancsak a gorodoki lovasrohant jelenítette meg *Manno*. (A pápai huszár-emlék elkerülte budapesti társa kálváriáját: felavatása óta, a mai napig eredeti helyén maradhatott.)

A budapesti emléktábla plasztikai kivitelezése *Nemes György* (1885–1958) – későbbi művésznevén *Ősz Nemes György* – munkája. A 20. század elején *Zala György* tanítványaként részt vett a Hősök terén álló Millenniumi emlékmű néhány szobrának és domborművének kivitelezésében. A Nagy Háborúban katonaként szolgált. Olasz, majd francia hadifogoly-táborokba került, ahol szintén készített szobrokat. 1935-ben *Mindszent* község számára mintázott első világháborús emlékművet, amelynek központi eleme egy kardját kirántani készülő gyalogos huszár alakja. A budapesti Városligetben *Eötvös Lorándot* ábrázoló, 1952-ben készített mellszobra áll. Legismertebb alkotásának, a gorodoki huszár-rohambomborműnek a gipszmintája 1959-ben, özvegye ajándékeként a Hadtörténeli Múzeum gyűjteményébe került.

Évek, fordulatok

Amikor 1945 után a Kerepesi úti lovassági laktanyába a rendőrség egyik alakulata költözött, lebontották. A bronz domborművet a Belügyminisztérium 1948-ban szerencsére nem az öntödébe küldte, hanem átadta megőrzésre a Hadtörténeli Múzeum gyűjteményének, ahol annak rendje és módja szerint leltári nyilván tartásba vették, majd raktárba került.

A dombormű 2004-ben Hadtörténeti Múzeum falán

Újraavatás 2016. február 24-én

Az újraállított teljes emlékmű

Az első világháború kitörésének 90. évfordulójára emlékezve, 2004. júniusban a bronztablát megtisztítva és nagyobb sérüléseit kijavítva a múzeum belső díszudvarának falán helyezték el. A rekonstrukció újabb lépéseként 2015-ben ideiglenesen eltávolították helyéről, és minden részletre kiterjedően, teljesen felújították. E mellett az eredetivel pontosan megegyező formában és méretben rekonstruálták az 1929-es timpanonos kőkeretet.

Az újraállított emlékjelre eredeti fényképek és leírások alapján, betűhíven felvették a korabeli feliratokat. Felül a következő szöveg áll:

A GORODOKI LOVASROHAM
EMLÉKÉRE.

(1914. VIII. 17.).

A dombormű alatti felirat:

A ROHAMBAN RÉSZT VETTEK A M.
KIR. 1., 6., 7. ÉS 8. HONVÉD HUSZÁR-
EZREDEK.

Amint a korábban idézett szövegből kitűnt, a bronz domborművön lévő felirat maga nem utal a rohamra. Erről és az abban részt vett huszár alakulatok megnevezéséről az emlékjel timpanonos mészkö-keretére felvett sorok szólnak. Ezért – túl az esztétikai megjelenésen – különösen fontos volt a mészköből faragott keret helyreállítása, mivel az emlékmű ezzel nemcsak korabeli formáját, hanem jelentését is visszanyerte.

Az eredeti szépségében újjászületett alkotást – amely művészi színvonalát tekintve, a legszebb hazai első világháborús emlékjelek sorába tartozik – 2016. február 24-én *Vargha Tamás*, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára és *dr. Kovács Vilmos* ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka avatta fel a díszudvaron, ünnepélyes keretek között.

A megemlékezés hangulatát és méltóságát emelte, hogy az emléktábla mellett két első világháborús egyenruhát viselő hagyományörző huszár állt kivont karddal díszőrséget.

Fontos megemlíteni, hogy a Hadtörténeti Múzeum nemcsak a falakon kívül gondolt az emlékezésre. 2016. május 21-én a múzeum épületében megnyílt a Magyarország a Nagy Háborúban 1914–1918 című új állandó kiállítás, amely szakszerű pontossága és látványos kivitele mellett napjaink legkorszerűbb interaktív eszközeit is bevetve minden korosztály számára tartalmas élményt jelent. ●

Az illusztrációk forrása a szerző gyűjteménye